

MANDELŞTAM'IN SON GÜNLERİ

V enus Khoury-Ghata (1937, Bişerri, L ubnan) L ubnan asıllı Fransız Şair ve yazar. İlk romanı *Les inadapt es* 1971 yılında yayımlandı. 1972 yılında L ubnan İç Savaşı sonrası Paris'e yerleşti. Şiir çalışmalarından ötürü 2009 yılında Fransız Akademisi Şiir  d l 'ne, 2011 yılında ise Goncourt Şiir  d l 'ne layık görüldü. 40'a yakın Şiir ve anlatı kitabı kaleme aldı.

Başlıca yapıtları: *Les inadaptées* (Le Rocher, 1971), *Au sud du silence* (Saint Germaindes Pr s, 1975), *Zarif  la folle* (François Jannaud, 2001), *Le Fleuve, Du seul fait d'exister* (Paul Chanel Malenfant ile birlikte, Trait d'Union, 2000), *Ils* (Amis du musée d'art moderne, 1993), *Le Moine, l'ottoman et la femme du grand argentier* (Actes Sud, 2003), *Quelle est la nuit parmi les nuits* (Mercure de France, 2004), *Six po emes nomades* (Diane de Bournazel ile birlikte; Al Manar, 2005), *La Maison aux orties* (Actes Sud, 2006), *Sept pierres pour la femme adultère* (Mercure de France, 2007).

Ayşenaz Cengiz Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ni ve Boğazii  niversitesi eviribilim B l m 'n  bitirdi. Aynı b l mde y ksek lisansını tamamladı. 2016 yılında İspanya'da (Tarragona) Rovira i Virgili  niversitesi'nde eviribilim ve kültürlerarası incelemeler alanında doktora tezini savundu. Boğaziçi  niversitesi eviribilim Bölümü'nde  ğretim görevlisi olarak çalışıyor ve İngilizce ve Fransızcadan eviriler yapıyor. Türkiye'de Sartre varoluşçuluğunun alımlanması konusundaki çalışması yurtdışında İngilizce yayımlandı (*Migration of Theories. The Journey of Sartrean Existentialism into Turkey Through Translation*, VDM Verlag Dr. M ller, 2010).

VÉNUS KHOURY-GHATA

Mandelştam'ın
Son Günleri

Roman

Çeviren
Ayşenaz Cengiz

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5663
Edebiyat - 1629

Mandelştam'ın Son Günleri / Vénus Khoury-Ghata
Özgün adı: Les derniers jours de Mandelstam
Çeviren: Aşşenaz Cengiz

Kitap editörü: **Korkut Emrah Erdur**
Düzeltili: **Filiz Özkan**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Uluşel**
Grafik uygulama: **Merve Çakırođlu**

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 44739

Çeviriye temel alınan baskı: Mercure de France, Paris, 2016
1. baskı: İstanbul, Eylül 2020
ISBN 978-975-08-4831-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719
© Mercure de France, 2016

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyođlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Mandelştam'ın Son Günleri

Mandelştam aylardır şilte olarak kullandığı ahşap plakaya uzanmış,
hâlâ hayatta olup olmadığını soruyor kendine.

İlk ay bittikten sonra artık günleri saymadı.

Ondan daha az hasta olan komşuları, hâlâ yaşayıp yaşamadığını
söyleyebilirdi ona.

Gerçi tifüs kampı kırıp geçiriyor.

Dört sürgünden üçü hastalığın pençesinde.

Yoğun ter, idrar, ishal kokuları.

İşçiler-köylüler veya suçlarından dolayı mahkûm edilenler,
sürgündekilerden hiçbiri Mandelştam'ın kim olduğunu bilmiyor.
Grubun tek entelektüel üyesi o.

Komşusu, ekmeğe dağıtılırken her sabah onun kolunu kaldırıyor
ama payını kendine saklıyor.

Şair Osip Mandelştam aç değil.

Susamış değil.

Şair Mandelştam, hasta kalbinin düzensiz atışlarını dinlemek
istiyor.

Kırk yedi yaşında ama iki katı yaşlı görünüyor.

Ölse, yatak komşusu ekmeğe payından yararlanmak için onun
elini kaldırmaya devam ederdi.

Konuşmaktan âciz durumda olan Mandelştam buna da karşı
çıkamıyor.

Bir şeyler mırıldanıyor ama sesi çıkmıyor.

Ondan evvel ölme korkusuyla aynı şiiri okuyor.

Uykusunda ve rüya görebildiği zaman bile şiiri tekrar ediyor.

Mandelştam bir labirentin içinde.

Rutubetten yapış yapış olmuş duvarlara çarpmamak için el yor-
damıyla yürüyor.

Peşinde bir adam onu izliyor.

Adımları ağır, sağır edici.

“Gördün mü, yakaladım seni.”

Mandelştam arkasına bakınca Stalin’i bıyığından tanıyor.

“Cesedimi alırsın sadece, senin için yazdığım şiir beni yaşatacak.

Çalışmam, yayın yapmam yasak, bir şehirden diğerine takip ediliyorum, aramalar, tutuklamalar, işkenceler, sürgün, soğuk, açlık. Otuz yıl boyunca bunların hepsine katlandım ama şiirim senden daha kuvvetli. Sana okuyayım ister misin:

*Kremlin’in dağcısından başka kimsenin sesi duyulmuyor
O katilin ve insan yiyenin...*

— Kes. Devamını biliyorum.”

Stalin alay eder gibi gülüyor.

Kahkahası duvarları titretiyor, Mandelştam’ı titretiyor.

“İtiraf et, korkuyorsun benden. Kanıtı: Bir labirentte saklanıyorsun.

— Şiirim seni korkuttuğunu itiraf et, yoksa beni bu labirentte saklamazdın. Ama bil ki, sözlerimi geri almayacağım. Ölsem de başka şiirler yazacağım.

— ... kimsenin okumayacağı şiirler. Yayımlayamayacağını unuttuyorsun. Kimse seni tanımıyor. Sağ elinin yaptığını sol elinle yok ettin. Bütün dostların sana yüz çevirdi.

Onları bıktırdın. Zorla masalarına oturdun.

Kafadan çatlak karınla birlikte, davet edilmediğiniz halde evlerinde kaldınız. Siz iki dilenci. Onurunuz kalmamış. Arkadaşlarınızı sömürdünüz. Onları bezdirdiniz.

— Benim gerçek arkadaşlarım, bir tabak çorba için kuyruğa giren açlar, yoksullar. Yuvasından edilenler, sürülenler, kurşuna dizilenler. Öğütme makinene yem olan erkekler, kadınlar, çocuklar.”

Mandelştam son cümlesini haykırıyor. Çılgılığı Stalin’in gözünü parçalıyor. Stalin, elini gözüne götürüyor.

Göz çukurundan fışkıran kan yerlere akıyor ve labirenti dolduruyor.

“Neden labirent?” diye soruyor kendine.

Mandelştam halüsinasyon gördüğünü biliyor.

Gerçek yerlere ve olaylara tutunmaya çalışıyor kâbusundan sıyrılmak için.

Yok olmamak için.

Ölümlerle gözleri açık olarak yüzleşmeye karar verdi.

İlk tutuklanmasından önceki zamanları hatırlamak düşüşünün sebeplerini anlamasına yardımcı olacaktı.

Bir gecede istenmeyen çift olan Mandelştam çifti kimden medet umacağını bilmez haldeydi.

Çalışma izni olmayan, açlığın bezdirdiği çift kalan az sayıdaki arkadaşlarından sadaka dileniyordu.

Yazarlar Birliği'nden kopardıkları birkaç rublelik sadaka onlara yetmiyordu.

Dostları Ahmatova'dan yardım ummak da artık işe yaramazdı, o da gözden düşmüştü.

Yayın yapması yasaklanan Ahmatova, yargılanmadan yirmi yedi yaşında kurşuna dizilen şair olan babası Gumilev'in intikamını almak istediği için hapsedilen oğlunun hayatını korumak adına yazmaktan alıkoymuyordu kendini.

Mandelştam ve Ahmatova, iki yasaklı şair.

Sadece rejime boyun eğen şairler hoş görülürdü.

Gençlik arkadaşı, suç ortağı ve şiirlerinden birinde Cassandra olarak nitelendirilen Ahmatova, başkalarının alçak sesle düşündüğünü söylemeye cesaret edenleri oradan oraya savuracak olan karanlık yılları ilk öngören kişi.

Sızlanan ve dilsiz Cassandra

İnliyorsun ve yanıyorsun... Gerçekten neden,

Aleksandr'ın güneşi parlıyor

Yüz yıldır hepimiz için parlıyor?

Kendi vatanlarında sürgün edilen Mandelştam ve Ahmatova, tehlikede olduklarını bile bile orayı terk etmemekte direniyorlardı.

Unuttum söylemek istediğim sözü.
Kör bir kırlangıç dönüyor gölgeler sarayına
kırpık kanatlarıyla saydam varlıklar arasına.
Unutmuşçasına gecenin şarkısını söylüyorlar.¹

1 Çeviri: Cevat Çapan.

17 Nisan 1934

Leningrad'dan gelen Ahmatova, Moskova'nın ücra bir semtindeki Formanov Sokağı'na, Mandelştamlar'ın evine gidiyor.

Ortak kullanılan bir dairedeki odaları on beş metrekareden fazla değil.

Bir şilte, kitaplar, iki tencere, bir kova, birbirinin eşi olmayan iki tabak ve güve yemiş bir battaniye, eşyalarının hepsi bu.

Şilte rulo yapıp odanın bir köşesine konduğunda, oda daha az küçük görünüyor.

Yiyecek hiçbir şeyi olmayan Nadejda, bir koşu komşuya gidip misafirleri için bir yumurtayla geri dönüyor.

Kapı yumruklandığı sırada yumurtanın kabuklarını soymakta.

Bir asker ile sivil giysili bir adam odaya baskın yapıyor.

Şiltenin, ceplerin, ayakkabıların içini arıyorlar, battaniyeyi salıyor, yazıları yere saçıyor, her satırı okuyorlar.

Belli bir şey arıyorlar.

Mandelştam ile Nadejda donup kalıyor.

Onları bir arkadaşları ihbar etti, zira sadece arkadaşları Mandelştam'ın Stalin hakkındaki şiirini biliyor.

*Kremlin'in dağcısından başka kimsenin sesi duyulmuyor
O katilin ve insan yiyenin...*

Yere çömelmiş iki adam, seçimlerini yapmadan önce ellerindeki her şeyi deşifre etmeye çalışıyor.

Mektupları ve el yazmalarını bir çantaya koyup, şairi ite kaka dışarı çıkarıyorlar.

Geri kalan hiçbir şeye dokunmaması için karısına emir veriliyor. Yarın yine gelecekler.

Nadejda kocasına bir çanta hazırlamaya vakit buluyor ancak. Yedek bir adet çamaşır. Gerisi üstünde zaten.

Mandelştam'ın tek bir pantolonu ve gömleği var, bir de bir zamanlar Nadejda'nın annesinin olan eski bir bavulda duran deri mantosu.

Aynı sert deriden yapılmış iki çift çizme, Mandelştam çiftine baston yutmuş gibi, palyaçomsu bir yürüyüş veriyor.

Şairin hayatının son üç yılının ayrılmaz parçası olan çizmeler.

Lubyanka'da hapsedildiğinde, uyurken bile onları çıkarmayı reddetmişti, Voronej'deki ilk sürgününde ve ardından Samatika'daki ikinci sürgününde hep ayağındaydı.

Bu çizmeler, 27 Aralık'ta Sibiryaya giderken öldüğü aktarma kampında da ayağındaydı.

Vladivostok'un bir banliyösü olan Samatika'da, Sibiryaya giden trenler gece gündüz sürgünleri boşaltıyor. Yaşadıkları yüzünden çılgına dönmüş şair, güve yemiş battaniyesindeki bir delikten, muhtemelen onu zehirleyeceğini düşündüğü kişileri izliyor.

Tetikte duruyor. Birisi ona iğneyle kuduz mikrobu bulaştıracak.

Erken yaşta çökmüş adam, ölüme bu kadar yakinken, kırk yıl öncesine, Petersburg'daki çocukluğuna geri dönüyor.

Deri tüccarı olan babası ofisinde deri numunelerini elleriyle kontrol ederken, derisinin altına dokunulduğu hissine kapılırdı Mandelştam. Annesi onun için gözyaşı dökerdi. O sırada başarılı olmak için her şeye sahip olduğu halde annesi onun için ağlardı. Petersburg'un prestijli okulu Tenişev'e kaydolduktan sonra, oradan seçkin sınıftan bir üyesi olmak yerine devrimci olarak çıkmıştı.

St. Petersburg'da yaşamak, bir mahzenin dibinde uyumak gibidir, diyecekti daha sonra.

Kırk yıl öncesine kadar giden olayları canlandırmak, bir türlü ölemeyen adamın başını döndürüyor.

Hareket etmeden, bir şey yemeden geçen üç hafta.

Kafasının içinde çılgın bir atıklarınca dönüp duruyor.

Yorgun düşmüş kalbinin giderek daha belirsizleşen atışlarını sakinleştirmek için bunları artık düşünmemek ve özellikle uyumak daha iyi olacaktı.

Gözlerini kapamak, gözkapaklarını sımsıkı kapalı tutmak, tutuklanmasındaki küçük düşürücü sahneyi başından defetmiyordu.

Odasına baskın yapan iki adam onu bir suçluymuş gibi tutukladıklarında, akli yumurtaya takılıyor, o gittikten sonra Ahmatova'nın yumurtayı yiyip yiyemediğini merak ediyor.

Yıllar öncesine ait dağınık olay parçalarını bir araya getirmek onu çok yoruyor.

Yorgunluk onu ele geçirdikçe hummalı zihni uydurmaya devam ediyor.

Tutuklanması sırasında şair David Brodski'yi evlerinde görüyor, oysa Brodski orada değildi.

Brodski, Ahmatova'nın yumurtasına göz koymuş, iki adam Mandelştam'ı ite kaka evden çıkartırken yumurtayı tuzun içine bandırıp yiyor.

İki demirden kolonu sürüklerken ayakkabılarının sokakta, asfaltın üstünde sürtündüğünü duyuyor hâlâ.

Onu nereye götürüyorlar, yıllardır cehennemini paylaşan Nadejda'yı da tutuklayacaklar mı?

Savaş yılları boyunca Sovyet Rusya'da eritilip toplara dönüşen çanlar artık yoktu, peki bu çan sesleri neydi? Tarım bölgelerindeki kiliseler toplantı merkezlerine, spor salonlarına veya hangarlara dönüştürülmüştü.

Kafasının içinde çalan o çan sesleriyle nasıl uyuyacaktı?

Zira söz konusu olan uyumaktı, ölmek değil; zira sadece uyku, çürümüş kalbinin harap olmuş ağını yeniden örebilirdi.

Şiirlerim yayımlanmadığı sürece ölmeyeceğim.

Hapishane arkadaşlarının üzgün bakışları tam tersini söylüyor.

Morarmış dudaklar, buruş buruş bir cilt, kesik kesik bir nefes, zor nefes almakta Mandelştam.

Hatıraları görebildiğim sürece ölmeyeceğim.

Gözkapaklarının altında bir apartman dairesi beliriyor.

St. Petersburg'un banliyösünde burjuva bir daire.

Akşamları büyük odada geçiyorlar.

Çalışma masasında oturan babası bir deri numunesi inceliyor.

Annesi piyano çalıyor. Bazen annesi çocuğa şiirler okuyor.

Adamın yüzünün kaba hatları.

Kadının yüzünün ince hatları.

Adam Almanca ve Yidiş karışımı bir dil konuşur.

Kadın kendini incelikli bir dille ifade eder.

Anne birçok dil bilir.

Kuşuyla evlenmiş bir kurbağa, diye düşünecek Mandelştam yaşı kemale erdiğinde.

Kadın piyano öğretmenliği yapar. Adam deri ticareti yapar. Kürkçüdür.

Ağlamadığı halde, piyano çalan kadının yüzünde gözyaşları yuvarlanıyor.

Bir de sarı çiçekli sabahlığı içinde büyükanne var, Rusçada yalnızca bir cümle biliyor: "Yemek yedin mi?"

Mandelştam ailesi Letonya kökenli.

Büyükbabası kucağına alır almaz gözyaşlarına boğulan çocuğu büyükbabasının gür kaşları korkutur.

Aile Yahudi, ancak ne sinagoga giderler ne de burjuva kesimle, aristokratlarla görüşürler.

Haham olan büyük dede, Kutsal Kitap'ı Rusçaya çevirmiş.

Çocuk, çalışma masasına yığılmış dosyalar nedeniyle babasının bir yazar olduğunu sanmakta. Babasından korkuyor, annesini seviyor.

Her şeyi kötü göstermeye meyilli olan çocuk, etrafındaki duvarları, sanki onu ezecekmiş gibi görüyor. Raftaki kitaplar, bir harabeden düşen taşlardan ibaret sadece, şöminede yanan odunlar da iki ejderha arasındaki savaştan.

Ölüme çok yakınken bile, annesini aptal bir Yahudi olarak nitelendirdiği için şair Mikoski'yi affetmedi.

Yahudi mahallesi onu bir mıknaş gibi çekiyordu.

Çaykovski'nin o yüce senfonisi, dikenli tellerin arkasındaki getto boyunca yankılanıyordu.

Hem çeken hem iten bir unsur. Bir cemaate veya dine körü körüne bağlanmanın reddi. Çocuk, Yahudi okuluna kaydolduktan sonra, daha ilk dersin sonunda kaçıyor.

Annesi onu şık giydirdi, içi kürklü yünlü kumaştan bir mantosu vardı; oysa şimdi sıfırın altında kırk derecede üstüne giyecek hiç bir şeyi yok, mantosunu bir buçuk kilo şeker karşılığında vermiş, üstelik şekeri de çaldırmıştı.

Onu tutuklayan iki adam çok çabuk eve geri döneceğini belirtmeydi, Nadejda ona kürklü mantosunu verecekti. "Sadece birkaç soru."

Sisin içinde Mandelştam önemsiz ayrıntılara takılıyor.

Şeker karşılığında verdiği mantosunu ve arkadaşı Ahmatova'nın yemesi gerekirken Brodski'nin yediği yumurtayı takıntı haline getiriyor.

Mandelştam onlara ne olduğunu anlamak istedikçe deliriyor.

Delilik salgını o dönemde tüm şüpheliler, tüm istenmeyen insanlar, aydınlar arasında yaygındı.

Karşılaştıklarında Mandelştam ve Ahmatova, komplocular gibi fısıldayarak konuşurlardı, birbirlerine şiirlerini fısıldarlardı. Zira sadece Parti ölçütlerini karşılayan şiirler kabul edilirdi.

Yazmak terör eylemi olarak sayıldığı için, iki şairin yazmayı bıraktığı ve özellikle yazılarını evde tutmadığı olurdu.

Güvendikleri arkadaşları arasında dağıtılan Mandelştam'ın şiirleri, böylece aramalardan korunmuş olurdu.

Bir şiirin başlangıcını hatırlayamayan Mandelştam, şiirinin bir kopyasını yazmış olan Nadejda'yı gecenin bir yarısında uyandırmaktan çekinmezdi.

Uyku sersemi Nadejda da hatırlayamazdı.

Alfabedeki tüm harflerin üzerinden geçmek de fayda etmediğinden, onu şiirlerini saklayan arkadaşlarına gönderirdi. Sadece şiirleri için yaşayan biri için günün her saati uygun bir saatti.

Mandelştam'ın şiirlerini saklayanların çoğunun trajik bir sonu oldu, sürgün edildiler, işkence gördüler, evlerinden çıkarıldılar.
Mandelştam'ın düşmanı ülkedeki en güçlü adamdı.

*Nasıl dehşet verici bir şey yaşamak zorunda olmak
Bir ağaç yaprağı gibi havalanmak
Ya da isimsiz bir taş gibi suya batmak*

diye yazar, etrafını saran ve onu yok edecek kiskacın gitgide daraldığını hisseden biri.